

Subject Area
LinguisticsYear: 2022
Vol: 8 Issue: 98
PP: 1674-1680Arrival
28 March 2022Published
30 May 2022Article ID Number
62223Article Serial Number
12

Doi Number

<http://dx.doi.org/10.29228/sssj.62223>**How to Cite This Article**

Çakır Sarı, H. (2022).
“Çeviri Metinlerde Konu Sürekliliği” International
Social Sciences Studies
Journal, (e-ISSN:2587-
1587) Vol:8, Issue:98;
pp:1674-1680

Social Sciences Studies
Journal is licensed under a
Creative Commons
Attribution-NonCommercial
4.0 International License.

Çeviri Metinlerde Konu Sürekliliği**Thematic Development In Translated Texts**Hamide ÇAKIR SARI¹ ¹ Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Niğde, Türkiye**ÖZET**

Son yıllarda Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi alanında gerçekleştirilen çalışmalar, çeviri metinleri üzerine de yoğunlaşmış ve Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi'nin çeviribilim alanındaki önemli rolüne dikkatleri çekmiştir. Dizgeci İşlevsel Dilbilgisi modeline göre dil üç temel işlevi yerine getirmektedir: düşünsel, kişilerarası ve metinsel üstişlevler. Bu üstişlevler bir araya gelerek metinlerde anlamın yaratılmasında önemli rol oynamaktadır. Ancak geleneksel çeviribilim metinsel üstişlevi göz ardı ederek “daha çok düşünsel üstişleve ağırlık vermiştir” (Matthiessen, 2001, s. 47). Dizgeci İşlevsel Dilbilgisi bağlamında metinsel üstişlev üzerine gerçekleştirilecek bir çözümleme metinlerde metinsel eşdeğerliği oluşturmada yardımcı olacaktır. “Tümce metinsel işlevi, iletiyi yapılandırır” (Halliday, 1985, s.53). Halliday, iletiyi taşıyan tümceyi iki bölüme ayırmaktadır: tema ve rema. Tema “iletiyi veren öge olarak tümce başlangıç noktası”dır ve rema “iletinin geri kalanı”dır. Dolayısıyla, “bir ileti yapısı olan tümce, tema-rema birleşiminden meydana gelmektedir” (1994, s.37). Tema-rema örgüsünün oluşturduğu bilgi yapısı, iletişim sürecinde iletiyi düzenlemektedir. Tema ‘verilmiş bilgiyi’ barındırmakta ve bir önceki bağlamla bağlantı sağlamaktadır. Rema ise ‘yeni bilgiyi’ taşımakta ve tümce sonu konumunda yer almaktadır. Bu bilgi yapısı, metindeki konu sürekliliğini yapılandırmakta ve dildeki iletiyi düzenleme açısından önemli bir metinsellik bileşenidir. Çeviri amaçlı metin inceleme sürecinde kaynak metin odaklı bilgi yapısı çözümlemesi, metnin nasıl yapılandırıldığı ve iletişimde metin örgüsünün nasıl oluşturulduğu konusunda çevirmene önemli bilgiler sunabilir. Erek metinlerde metinsel eşdeğerliğin oluşturulabilmesi için çevirmenin metinlerde konu sürekliliğini kodlayan yapıları bilmesinin, erek metinlerin kurgulamasında bağdaşıklığın sağlanmasının temel ölçütlerden biri olduğu söylenebilir. Diğer bir deyişle konu sürekliliği, çevirmene metinde bilginin nasıl yapılandırıldığına ve metin örgüsünün nasıl oluşturulduğuna ilişkin bilgiler sunacaktır. Ancak maalesef çok az sayıda çalışma, çeviri metinlerde konu sürekliliğini ele almıştır. Bu nedenle bu çalışmada, tema ve rema kavramları tanıtılmakta, konu sürekliliği ana hatlarıyla ele alınmakta ve çeviri alanındaki uygulamalarına kısaca yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dizgeci İşlevsel Dilbilgisi, tema, rema, konu sürekliliği, çeviri**ABSTRACT**

Systemic Functional Linguistics studies have also focused on translated texts in recent years, sparking interest in the role of Systemic Functional Linguistics in translation studies. Language comprises three metafunctions in Systemic Functional Linguistics: textual, interpersonal and ideational. These three metafunctions together help to create meaning in texts. However, traditional translation studies “gave more weight to the ideational metafunction” (Matthiessen, 2001, p. 47) while disregarding the textual metafunction. An analysis carried out on the textual metafunction within Systemic Functional Linguistics helps translators to establish textual equivalence in texts. “The textual function of the clause is that of constructing a message” (Halliday, 1985, p.53). The clause revealing a message is divided into two components by Halliday: theme and rheme. Theme is “the point of departure of the message” and Rheme is “the remainder of the message,” thus “as a message structure, a clause consists of a Theme accompanied by a Rheme” (1994, s.37). The Theme-Rheme structure is one of the tools that arranges the message during the communication process. Theme bears ‘given information’ and connects communicative elements to the preceding context; Rheme on the other hand carries ‘new information’ and is situated at the end of the clause. This linear arrangement represents the thematic development in a text. Thematic development plays an important role in arranging the message in a text. It is thought that analyzing the source text's thematic development can help translators produce their target text more effectively. In other words, the information regarding the thematic development helps the translator to see how information is gradually constructed in the text and how the text hangs together. Unfortunately few studies have focused on the thematic organization in translated texts. The present study, therefore, introduces the notions of theme and rheme, outlines some aspects of thematic development and briefly introduces its applications in translation.

Key words: Systemic Functional Linguistics, theme, rheme, thematic development, translation**1. GİRİŞ**

Çeviri metinlerde tema yapılarına ve konu sürekliliğine yer veren çalışmalara özellikle son otuz yılda daha sıkça rastlanması bu konunun çeviribilim açısından önemini vurgulamaktadır. Bu çalışmalar metindilbilim modellerinden yararlanarak kaynak ve erek metinlerdeki tema örgülerini çözümlemekte, elde edilen bulguların da, özellikle çeviri eğitimi ve çeviri eleştirisi alanında kullanılması gereğini vurgulamaktadır. Metin yapısı karmaşık bir olgudur. Bu nedenle çeviri amaçlı metin çözümlemesi için kullanılacak yöntemin metnin bu karmaşık aşamalı yapısını göz önünde bulundurması gerekmektedir (Zeyrek, 1995). Metnin karmaşık aşamalı yapısını göz önünde bulunduran Dizgeci İşlevsel Dilbilgisi modeline göre, *tema yapısı* tümcede bilginin kodlanmasında belirleyici rol oynamaktadır. Tema yapılarını çözümlemedeki amaç kaynak metin okuyucusunun metni kolayca işlememesi için nasıl bir tema örgüsü oluşturulduğu ve erek okuyucusunun da erek metni aynı kolaylıkla işleyebilmesi için erek

metnin nasıl bir tema örgüsüne sahip olması gerektiğini ortaya çıkarmak ve konuşucu/yazar ile dinleyici/okuyucu arasındaki karşılıklı etkileşimin metinde nasıl gerçekleştirildiğine açıklık getirmektir.

2. DİZGECİ-İŞLEVSEL DİLBİLGİSİ MODELİ

Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeline göre konuşucu/yazar belirli bir amaca ulaşmak için dili kullanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda insanlar birbirleriyle iletişime geçer (Eggins; 1994). Her iletişim sürecinde de dil iki temel işlevi yerine getirmektedir: *düşünsel* ve *kişilerarası* üstişlevler. Bu iki temel işlev, dilbilgisi içinde kodlanmıştır (Graddol, Cheshire ve Swann, 1995). Tüm diller bu iki işlevin oluşturduğu anlamlar etrafında düzenlenmiştir. *Düşünsel* ve *Kişilerarası* işlevler dilin kullanım amacının temelinde yatan iki genel bileşeni yansıtmaktadır: çevremizde olup bitenleri anlama (*düşünsel*) ve bu çevre içinde diğerleriyle etkileşim içinde olma (*kişilerarası*) bileşenleri (Halliday, 1994, s.xii). *Düşünsel* ve *kişilerarası* işlevlerin oluşturduğu anlamın yanı sıra, üçüncü bir işlev ise metinsel düzlemdeki anlamdır. Bu anlamı *metinsel işlev* oluşturmaktadır. *Metinsel* işlev, *düşünsel* ve *kişilerarası* işlevin oluşturduğu iki temel anlamın bağdaşık bir şekilde sözlü veya yazılı olarak nasıl bir araya getirildiğini gösterir (Graddol, Cheshire ve Swann, 1995).

2.1. Metinsel Üstişlev

Metinsel üstişlev, bir tümcenin metin içinde nasıl düzenlendiğini görmemizi sağlamaktadır. *Düşünsel* ve *kişilerarası* anlamlar, metin yapısında yapmış olduğumuz seçimlerle gerçekleştirilir. (Matthiessen ve Halliday, 1997). Böylece, *kişilerarası* ve *düşünsel* bileşenlerle verilmek istenilen bilgi metinsel işlev aracılığıyla metin bağlamına taşınmaktadır. Dolayısıyla, metin düzleminde konuşucu/yazar ve dinleyici/okuyucu arasında bilgi alışverişi gerçekleşmektedir. Metinsel bileşen, metni oluşturma safhasında geçişi ve birçok farklı metinsel durum kullanımını içermektedir. Bu geçiş ve metinsel durumlar bilgi paylaşımını sağlamaktadır. Konuşucu/yazar, metni yorumlama aşamasında metni oluşturmada kullandığı birimlerle dinleyiciyi/okuyucu yönlendirir. Burada kullanılan başlıca dilsel dizge ise *tema*dır. *Tema* bilginin aktarılmasında kullanılan çıkış noktasıdır.

2.1.1. Tema ve Rema

Halliday, *temayı* “*hakkındalık*” kavramıyla açıklamaktadır. Halliday İngilizcede sözcük dizilişinin *temayı* belirlemede bir ölçüt olduğunu vurgular. Buna bağlı olarak da, tümce-başı konumunu işlevsel kabul eder ve tümce-başı konumdaki *tema* “*hakkında konuşulan şey*”dir. Diğer bir deyişle, *tema* “iletiyi veren öge olarak tümcenin başlangıç noktası”dır. Bu tanım doğrultusunda, Halliday bilginin kodlandığı tümceyi *tema-rema* olarak iki bölüme ayırır. *Tema* tümcede iletinin başlangıç noktasını oluşturur. Dolayısıyla, *tema* ögesi ilişkilendirme görevini üstlenmiş olur. Tümcedeki ilk ögedir. Bildirişim sürecinde *tema* ögesi ne hakkında konuşulduğunu aktarır (Halliday, 1994, s.37-38). Tüm bu tanımları bir örnekle ele alalım.

(1)
Ayşe hastalandı.
tema rema

Bu tümcede Ayşe tümcenin *teması*dır. Dolayısıyla tümce Ayşe ile ilgilidir. Tümce bize Ayşe hakkında bilgi vermektedir. *Rema* ise, *temayı* tamamlayan bölümdür. *Tema-rema* örgüsü, diğer bir deyişle bilgi yapısı, iletişim sırasında iletini yapılandıran önemli bir araçtır. Her konuşucu/yazar genel olarak kolay anlaşılabilir ve bunun için tümcelerini bu amaç doğrultusunda düzenler. Diğer bir deyişle, konuşucular/yazarlar metni üretirken nasıl bir *tema* örgüsü izlemeleri gerektiğini bilirler. Bu sayede anlatmak istediklerini dinleyiciye/okuyucuya ulaştırırlar.

Yazar, *tema* örgüsünü oluşturma sürecinde *konusal tema*, *metinsel tema* ya da *kişilerarası tema* türlerine başvurarak metnini üretmektedir. Tümce başında *katılımcı*, *koşul* ya da *süreç* olabilen ilk ögeye *konusal tema* adı verilir. *Konusal temadan* önce *metinsel tema* (sürdürücü, birleştirme, birleştirici eklemler) ya da *kişilerarası tema* (kiplik/yorum eklemleri, seslenmelikler, çekimli eylem işleçleri) türleri de gelebilir (Ercan, 2018).

2.1.2. Bilgi Yapısı

Halliday, bilgiyi tümcede kodlayan yapıyı iki başlık altında incelemiştir. Birincisi bir önceki bölümde incelediğimiz *tema* yapısıdır. İkincisi ise bilgi yapısıdır. Halliday, bilgi yapısını meydana getiren birimleri *verilmiş bilgi* ve *yeni bilgi* kavramlarıyla ifade etmektedir. Konuşucu *kişilerarası* iletişimi sağlarken dinleyiciyle olan ortak bilgisine dayanarak bazı bilgi birimlerini ön plana çıkarmaktadır. Konuşmacı ve dinleyicinin paylaştığı ortak bilgi *verilmiş bilgi* olarak nitelendirilmektedir. Verilmiş bilgiden sonra gelen bölüm iletişimdeki odak noktayı, diğer bir deyişle *yeni bilgiyi* oluşturmaktadır. *Verilmiş bilgi* ve *yeni bilgi* bir bütün olarak tümcenin bilgi yapısını kodlamaktadır (Bloor ve Bloor, 2004, s.86).

(2)

The kettle is boiling
 Çaydanlık kaynıyor.
 verilmiş bilgi yeni bilgi

(2)'deki örneği bir bağlam içinde ele alarak açıklamaya çalışalım. Evde arkadaşının çay yapmasını isteyen bir kişinin bu tümceyi kullandığını düşünelim. Bu durumda bu ifadeyi kullanan konuşucu ve dinleyici arasındaki ortak bilgi “the kettle”dir (çaydanlık). Bilginin odak noktasını ise, “is boiling” (kaynıyor) oluşturur; dolayısıyla *yeni bilgidir*.

2.1.3. Konu Sürekliliği

Halliday'e (1994) göre, metni oluşturan tümceler birbirinden bağımsız değil, birbiriyle belirli bir örgü içinde düzenlenmiştir. Bu tümceler dizgesi metinde konu sürekliliğini oluşturmaktadır. *Konu sürekliliği*, tümce düzleminde var olan *tema* yapılarının metin düzleminde de işlev yüklenerek birbirleriyle oluşturdukları bağları kapsamaktadır. Dolayısıyla, *konu sürekliliğini* oluşturan *tema-örgüleri* sistemli bir şekilde tümcelerarası *tema* ve *rema* seçimleriyle oluşturulmaktadır. Diğer bir deyişle, *konu sürekliliği*, *tema-rema* örgülerinin metin içinde birbirleriyle oluşturduğu bütünü göstermektedir. Bu bütün ise metinde bilgi akışını sağlamaktadır (Fries, 1995). Bu önemli işlevi dolayısıyla, *konu sürekliliği* birçok araştırmacı tarafından ele alınan ve geliştirilmeye çalışılan bir konu olmuştur. Örneğin Frantisek Daneš (1974) *konu sürekliliğini* ele aldığı çalışmasında, metinlerde *konu sürekliliğini* oluşturan üç temel *tema* örgüsünün bulunduğunu ileri sürmektedir. Bunlar *çizgisel tema örgüsü*, *sabit tema örgüsü* ve *türemiş tema örgüsüdür*. Daneš (1974), gruplamayı tümcelerdeki *tema* yapılarının metin içinde birbirleriyle kurdukları bağlantılar doğrultusunda yapmıştır. Daneš'in belirlediği konu sürekliliğini oluşturan temel yapılardan *çizgisel tema örgüsü* zincirleme bir bağlantı göstermektedir. Örneklerde ‘T’ *temayı* ‘R’ ise *remayı* temsil etmektedir. Numaralar ise aynı *tema* ve *rema*nın bilgi verdiği konunun aynı kalma veya değişme durumunu göstermektedir. *Çizgisel tema örgüsünde* birinci tümcenin *reması* ikinci tümcenin *temasını* oluşturmaktadır. Bir sonraki tümcenin *teması*, aynı şekilde bir önceki tümcenin *remasından* oluşmaktadır (Fries, 1995). *Çizgisel tema örgüsünü* bir örnekle inceleyelim:

(3)

Mehmet Bey'in bir oğlu var. Oğlu Bilkent Üniversitesi'nde okuyor.
 T1 R1 T2 R2

Bilkent Üniversitesi Türkiye'nin en iyi üniversitelerinden biri.
 T3 R3

Örnek (3)'te *Mehmet Bey* ad öbeği tümce-başında yer almaktadır ve *tema* konumundadır. Tümcenin *remasını* ise, *bir oğlu var* birimleri oluşturmaktadır. Bir sonraki tümcede tümce-başı konumunda R1'deki birimlerden *oğlu* birimi yer almaktadır ve tümcenin *temasıdır*. *Rema* bölümünde ise, *Bilkent Üniversitesi'nde okuyor* birimleri yer almaktadır. Bir önceki tümcede olduğu gibi zincirleme bağlantı devam etmekte ve *rema* bir sonraki tümcenin *teması* olarak işlev görmektedir. Kısacası, metni düzenleyen ve birbiri ardına düzenlenmiş tümcelerde *tema* ve *remalar*, zincirleme bir bağlantı oluşturarak konu sürekliliğini yapılandırmaktadır. Okuyucu/dinleyici bu bağıntılı bilgi akışıyla metni kolayca işlemleyebilmektedir. Daneš'in (1974) belirlediği diğer bir *tema* örgüsü ise *sabit tema örgüsüdür*. Bu *tema* yapısını takip eden tümcelerde aynı *tema* farklı gönderim özellikleriyle yer almakta, fakat *rema* da kodlanan bilgi değişiklik göstermektedir (Bloor ve Bloor, 2004).

(4)

Ayşe tek başına bu yemekleri yaptı.
 T1 R1

Kendisi çok becerikli bir ev hanımıdır.
 T1 R2

Ayşe özellikle ıspanaklı böreği çok güzel yapar.

Örnek (4)'te T1 olarak gösterilen *temalar* aynı öğeden oluşmaktadır. Tümcelerde sadece *remayı* oluşturan birimler değişiklik göstermektedir. Bu tür *tema* yapılarında *tema* verilmiş bilgi ile örtüşmektedir. Tümce-başında yer alan *temaların* sabit olarak tümcelerde birbirini takip etmesi özellikle ansiklopedilerde yer alan metin türlerinde tercih edilen bir *tema* örgüsüdür. Tümcenin çıkış noktasını hakkında bilgi verilen kişi veya nesne oluşturmaktadır. Bu bağlamda, okuyucu ulaşmak istediği bilgiye bu *tema* örgüsüyle kolayca erişebilmektedir. *Konu sürekliliğinin* temel yapılarından bir diğeri de *türemiş tema örgüsüdür*. Bu *temanın alt-temaları* tümcelerde tümce-başı konumu tutmaktadır. *Alt-temalar* birbirleriyle farklılık gösterir; ancak ana *temanın* bir uzantısı şeklindedir (Fries, 1995):

(5)	
<u>Türkiye</u>	<u>Avrupa ve Asya arasında yer almaktadır.</u>
T	R
<u>Topraklarının</u>	<u>yüzde 97'si Asya'da yüzde 3'ü Avrupa'da yer alır.</u>
T1	R1
<u>Yüzölçümü</u>	<u>814.578 km²'dir.</u>
T2	R2
<u>Nüfusu</u>	<u>70 milyonu bulmaktadır.</u>
T3	R3

Örnek (5)'te *Türkiye* ilk tümcenin *temasını* oluşturmaktadır. Bu tümceyi takip eden tümcenin *temaları* farklılık gösterse de, *Türkiye temasının* bir *alt-teması* olarak işlev görmektedirler. *Türemiş tema örgüsü* başlığı altında *parçalı tema örgüsü* de yer almaktadır. *Parçalı tema örgüsünde*, *remayı* oluşturan birim iki farklı öğeden meydana gelmektedir. Bu farklı öğeler, ilk tümceyi takip eden tümcelerin *temalarını* oluşturmaktadır (Bloor ve Bloor, 2004, s.88).

(6)	
<u>Bu yemeğe</u>	<u>bu güzel tadı kışniş ve zerdeçal vermektedir.</u>
T1	R2+R3
<u>Kışniş.</u>	<u>maydanozgillerden 20-30cm yükseklikte tüsüz bir bitkidir.</u>
T2	R
<u>Zerdeçal ise.</u>	<u>zencefilgillerden, çiçekleri sarı renkte bir bitkidir.</u>
T3	R

Örnek (6)'da *temayı yemek* oluşturmaktadır. *Remadaki birim* ise iki farklı öğeye gönderimde bulunmaktadır. Bu farklı iki öğe diğer tümcelerin *teması* olarak tümce-başı konumunda yer almaktadır. Bu *tema örgüsünde* T2 *verilmiş bilgidir* ve T2 yi tamamlayan *rema* da *yeni bilgi* verilmektedir. Zincirleme birbirini takip eden son tümcenin *teması* olan T3'te tekrar *verilmiş bilgi* yer almaktadır ve *rema yeni bilgi* ile düzenlenmiştir. *Verilmiş bilgi* ve *yeni bilgi* arasında oluşturulan bu bağlantı metin düzleminde bilgi akışını sağlayarak metinde *konu sürekliliğini* oluşturmaktadır.

Konu sürekliliğini oluşturan *tema* örgülerini ele aldığımız tüm bu bilgiler ışığında vurgulanması gereken önemli bir nokta, metindeki *konu sürekliliğinin* sadece bir *tema örgüsüyle* sağlanmadığı olgusudur. Metin tutarlılığına büyük katkısı olan *tema örgüleri*, metin akışıyla birlikte var olan bağlama, yani iletişime bağlı olarak farklılık gösterecektir (Bloor ve Bloor, 2004). Örneğin, metinde başlangıçta *konu sürekliliği çizgisel tema örgüsüyle* sağlanırken metnin daha sonraki bölümlerinde *sabit tema örgüsü* ve *türemiş tema örgüsüne* geçilebilir.

Kısacası, metnin hem sürekli yeni bilgi akışını sağlaması, hem de daha önce söylenenle bir bağlantı kurması gerekir. Bu da *tema* ve *remayla* sağlanmaktadır. Diğer bir deyişle, metindeki bilgi yapısını yaratan tümceler bir örgü oluşturmakta ve bu düzenleme metnin üretimini, dolayısıyla da metnin işlenmesini etkilemektedir (Ghadessy, 1995).

2.2. Konu Sürekliliği ve Çeviri

Çeviri sürecinin önemli bir aşamasını çeviri amaçlı metin çözümlemesi oluşturmaktadır. Çeviri amaçlı metin çözümlemesi, kaynak metnin içinde barındırdığı anlamı yorumlayabilmek ve yazarın kodladığı yapıları açıklamak için gerekli bir aşamadır. Çeviri amaçlı metin çözümlemesi için günümüze kadar birçok yöntem önerilmiştir. Başlangıçta bu yöntemler, genellikle, inceleme birimi olarak sözcüğü seçmiştir. Ancak metindilbilim alanında gerçekleşen çalışmalar doğrultusunda inceleme birimi metin olmuştur. Metindilbilim alanındaki gelişmeler çeviribilim alanını da etkilemiştir. Bu gelişmelere bağlı olarak çeviri metinlerinde *tema örgülerini* ele alan çalışmalar gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Örneğin Ghadessy ve Gao (2001) İngilizceden çevrilmiş Çince çeviri metinlerde *tema yapıları* üzerine bir çalışma gerçekleştirmişlerdir; çalışmalarının kuramsal çerçevesini Haliday'in Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeli oluşturmıştır. Ghadessy ve Gao (2001), çalışmalarında nicel bir çözümleme yöntemi kullanarak, *tema yapıları* ve çeviri metinleri konusunda ilk çalışmayı gerçekleştirdiklerini de vurgulamışlardır. Çünkü yazarlara göre, çeviri metinlerde gerçekleştirilen daha önceki çalışmalar (Baker 1992; Ventola 1995) daha çok betimleyici nitelikte çalışmalardı. Ghadessy ve Gao (2001) inceledikleri Çince erek metinlerde tümce sayısında belirgin bir farklılık gözlemlemişlerdir. Ancak bu farklılığa rağmen *tema yapılarında* paralellik olduğunu ve iki metin arasında eşdeğerliğin sağlandığını göstermişlerdir. Çalışmalarında *tema yapısı* çözümlemesinin çeviri eğitiminde yer verilmesinin çeviri eğitimi alan öğrencilere tümce yapılarına farklı açılardan bakma yetisi kazandıracağını belirtmişlerdir.

Ventola (1995), *konu sürekliliğini* ele alarak çeviri metinlerde gerçekleştirdiği çalışmasında ise, Ghadessy ve Gao'dan çok farklı bulgulara rastlamıştır. Ventola, Almancadan İngilizceye çevrilmiş bilimsel metinler üzerinde yapmış olduğu incelemesinde, kaynak metinde var olan *konu sürekliliğinin* erek dil normlarına uygun olarak erek metinde oluşturulmadığını gözlemlemiştir. Çevirmen tarafından erek metinde oluşturulmuş *tema örgüleri* karmaşık bir yapılanmaya sahiptir ve bilginin düzenlenmesi konusunda okuyucuyu farklı bilgi birimlerine yönlendirmektedir. Ventola'ya (1995) göre, çevirmenin tümce düzenlemesine değiştirmesi metinde okuyucuyu farklı bilgi birimlerine odaklayarak farklı anlamlara yönlendirebilmektedir. Ancak Ventola (1995), her zaman kaynak metindeki tema örgüsünü aynen erek metne aktarmanın da doğru olmayacağını vurgulamaktadır. Kaynak ve erek dillerin farklı sözdizimsel yapıları sahip olmasını bunun en temel nedenidir. Çevirmen kaynak metnin oluşturduğu anlamı farklı bir bilgi kodlama biçimiyle vermek zorunda kalabilir. Örneğin,

(7a)

I think that those who have taken the second reaction to sociology have a good deal of right on their side.

(7b)

Sosyolojiye yönelik olarak bu ikinci tavrı takımanların kendileri açısından oldukça haklı olduklarını **düşünüyorum**.

Örnek (7a)'da İngilizcede tümce '*I think that*' ögesiyle başlamaktadır. Türkçeye '*düşünüyorum*' olarak aktarılan bu öge tümce sonunda yer almaktadır. Dolayısıyla, kaynak metinde tümce-başı konumda kodlanan *tema* yapısı erek metinde rema bölümünde temsil edilmektedir. Bununla birlikte, tümce sonundaki "düşünüyorum" yerine tümce başında "düşünüyorum ki" ifadesini de kullanılabilir. Ancak metin üreticisi için bu seçenek bulunsa da, çevirmen metin türüne ve metin örgüsüne bağlı olarak "düşünüyorum" ifadesini tümce sonunda rema bölümünde konumlandırmıştır.

Konu sürekliliği, metin yapısında gerçekleştirdiği metin tutarlılığı dolayısıyla çeviribilimciler tarafından da daha sıkça ele alınan bir konu olmuştur. Hatim (1997), metni oluşturan tümcelerin gelişigüzel bir sıralamayla düzenlenmediğini, metin türüne ve metin yapısına bağlı olarak belirli bir düzen içinde sıralandıklarını ileri sürmüştür. Hatim'e göre, çevirmen çeviri sürecinde metin türüne ve bağlama bağlı olarak erek metinde tümcelerarası geçişleri sağlarken tümcenin *tema* yapısına uygun seçimler yapmak zorundadır.

Çeviribilim alanında çalışan ve çalışmalarında *tema* yapısı ve *konu sürekliliğine* yer veren diğer araştırmacılar ise Gerzymish-Arbogast (1986) ve Monika Doherty'dir (2002). Gerzymish-Arbogast, *tema* yapısının çeviri süreci sırasında erek metin üretimde yararlanılabilecek bir yapı olmasının dışında, çeviri süreci sonunda kaynak ve erek metni tutarlılığı açısından karşılaştırma imkânı sağlayan bir çözümleme yöntemi olduğunu belirtmiştir. Gerzymish-Arbogast'a (1986) göre, dilbilgisi kurallarına uygun tümceleri erek dile aktarmanın yanı sıra, metni bir araya getiren ve metinde bilgi devingenliği sağlayan yapıların da göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Gerzymish-Arbogast (1986), Almanca ve İngilizce dillerinde *tema* örgülerinin çeviri süreci sonunda hangi durumlarda aynı kaldığını ve hangi durumlarda değişiklik gösterdiğini belirlemeye çalışmıştır. Gerzymish-Arbogast (1986), Almanca ve İngilizcede *odak belirleyicilerinin* kullanımına da dikkat çekmektedir. Gerzymish-Arbogast, bu çalışmasında metin işlevinden yola çıkarak, Almanca ve İngilizcede konulaştırmanın farklı öğelerle gerçekleştirildiği sonucuna varmaktadır. Gerzymish-Arbogast'a göre (1986), çevirmen çeviri sürecinde bilgi devingenliğini sağlayan yapıları da göz önünde bulundurmalıdır. Ancak Gerzymish-Arbogast (1986) *tema* yapısı çözümlemesinin tüm çeviri sorunlarını ortadan kaldıran bir yöntem gibi ele alınmaması gerektiğini ifade etmiştir. Gerzymish-Arbogast (1986), bu yöntemin çevirmene metin tutarlılığını ve bilgi akışını sağlayan metin örgüsünü ortaya çıkarmada ve erek metinde tekrar oluşturmada karşılaşılan sorunlarda çeviri kararlarına yardımcı olacak bir araç olduğunun altını çizmiştir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi *tema* örgüsü konusunda çalışan çeviribilimciler arasında Doherty (2002) de bulunmaktadır. Doherty (2002), tutarlı çeviri çalışmalarının gerçekleşmesinde *tema* örgüsünün önemli rol oynadığını belirtmiştir. Doherty'e (2002) göre, dil dizgeleri dil kullanımını belirleme konusunda tahmin edilenden çok daha fazla etkili olmaktadır. Dil kullanımını belirleme, salt dilbilgisi kurallarının temel alınarak dış dünyaya ilişkin olguların dile özgü özelliklerle ifade edilmesinden ve her *kesit dil* için özel bir dil kullanımından oluşmamaktadır. Tüm bu işlevlerin yanı sıra, dil dizgelerinin dil kullanımını belirlemede dilin tipolojik özellikleri de düşüncelerimizi dilde kodlama sürecinde etkili olmaktadır. Sonuç olarak, dilin *tipolojik özellikleri biçimsel tercihlerimizi* belirlemektedir. Doherty'e (2002) göre, dil kullanımını belirleme süreci dil işlemlerini ve söylem-bağımlılığını içermektedir. Dilin tipolojik özellikleri ile dil işlemlerinin birbirleriyle kesiştiği nokta *bilgi yapısıdır*. Çünkü bilgi yapısı, düşüncelerimizi tümce düzeyinde söylem-bağımlı biçimde paketleme görevini üstlenir ve buna bağlı olarak metin düzeyinde bilgi akışını, dolayısıyla da *konu sürekliliğini* sağlar. Doherty (2002), kitabında kaynak metinde tümce düzleminde yer alan *tema* yapılarının her zaman aynen alınıp erek dile aktarmanın

yanlış olacağını ileri sürmüştür. Çünkü dilden dile dilin işlemlerini sağlayan *tema* yapılarında farklılıklar olduğu gözlemlenmektedir. Buna bağlı olarak Doherty'e göre (2002), kaynak metinde oluşturulmuş uygun dil işleme biçimi, erek dilin özellikleri dikkate alınarak uygun dil işlemlerini sağlayacak *tema* yapılarıyla aktarılmalıdır.

Türkiye'de benzer çalışmalar, Oktar ve Yağcıoğlu (1995), Çakır (2005) Oktar ve Çakır (2009) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmalar, çeviri odaklı kaynak ve erek metin farklılıklarını incelemiş, çizgisel düzlemde yapılandırılan tema-*rema* örgülerinin erek metinde nasıl oluşturulduğunu ele almıştır.

Tümcedeki sözcük dizilişi farklılıklarının, diğer bir deyişle, tümcenin çıkış noktasındaki, yani tema yapısındaki farklılıkların tümceyi işleme biçimini de etkilemektedir. Bu bağlamda, Halliday'e (1994) göre, metinsel bütünlüğün bir bileşeni olan *tema* yapısı metinsel düzlemde bilgi akışını sağlaması açısından işlevseldir. *Tema* yapısı metin düzleminde zincirleme bir örgü (verilmiş bilgi, yeni bilgi gibi) oluşturarak, metnin daha kolay işlenmesini sağlar. Çeviri açısından değerlendirirsek, çevirmen kaynak metinde konusal gelişimi izleyebilmek için metin içinde yer alan *tema* yapılarının düzenleme biçimlerini incelemek zorundadır. Çünkü tümcelerdeki *tema* yapıları metni bilgi açısından işlemler. Çeviri amaçlı metin çözümlemesinde *konu sürekliliğine* odaklanmak, erek metnini kaynak metne en yakın bilgi örgüsüyle oluşturabilme imkanını sağlayabilir.

Sonuç olarak, çeviri metinlerde *tema* örgüsü ve *konu sürekliliğini* ele alan araştırmacıların ortak görüşü, çevirmenin kaynak metinde konusal gelişimi izleyebilmesi için metin içinde yer alan *tema* örgülerinin düzenleme biçimlerini incelemesi gerektiğidir. Çünkü *tema* örgüleri metni bilgi açısından işlemler ve metinsel sürekliliği sağlar.

3. SONUÇ ve ÖNERİLER

Halliday'in (1985, 1994) Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modelinin çeviri amaçlı metin çözümlemesi için olduğu kadar erek metnin üretim süreci için de bir model olabileceği olgusudur. Tema yapısı çözümlemesi, Hatim'in (1997) de belirttiği gibi, uzman çevirmenlerin verdikleri çeviri kararlarını tutarlı bir yönetsel temele yerleştirmektedir. Çeviri sürecinde başarıyla kurgulanmış erek metinler üretmek, metni oluşturan öğeler konusunda, çevirmenin bilgi birikimine sahip olması, metin türlerine özgü özellikleri de tanımayı gerektirir. Çevirmenin, metni oluşturan özellikleri ortaya çıkarmada metindilbilimine dayalı metin çözümlemelerinden yararlanması çeviri sürecinde kaçınılmaz bir aşama olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmanın bulguları doğrultusunda, Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeline dayalı metin çözümlemelerinin, metin türlerinin özelliklerinin belirlenmesi ve metnin iyi düzenlenmiş bir metin niteliği kazanması konusuna temel oluşturabileceği ileri sürülebilir.

Sonuç olarak, Halliday'in (1985, 1994) Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeline dayanarak uygulanacak çeviri amaçlı metin çözümlemesinin, metinlerde *konu sürekliliğinin* betimlenmesinde ve tümcelerde *tema yapılarının* çözümlenmesinde kullanılacak güvenilir bir yöntem olduğunu söyleyebiliriz. Halliday'in (1994) Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeli tümcede yer alan birimlerin tümcede gerçekleştirdikleri işlevleri açısından betimlenmelerine olanak sağlayan, buna bağlı olarak da metnin konu sürekliliğinin tanımlanmasına katkıda bulunan etkin bir dilbilimsel yaklaşımdır. Diğer bir deyişle, çevirmen çeviri sürecinde karşılaştığı *metinsel işleve* dayalı çeviri zorluklarını Halliday'in (1994) Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeli ile aşabilir. Bu nedenle, hem çeviri sürecinde kaynak metinde hem de çeviri süreci sonunda elde edilen çeviri ürünü olan erek metinde konu sürekliliğini ve metinsel bağdaşıklığı betimlemeyi amaçlayan çalışmalarda Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modelinin uygun ve güvenilir model olduğu söylenebilir. Böylece çeviribilim çalışmalarında, özellikle çeviri amaçlı metin çözümlemesinde sistematik ilkelerin oluşturduğu bilimsel ölçütlere dayanan yöntemlerin ve çözümleme tekniklerinin kullanılması uzman çevirmenlerin sezgisel olarak verdiği çeviri kararlarının belirli yöntemlere dayandırılabilir ve genellemelere ulaşabilir. Dolayısıyla, Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modelinin, çeviri eğitime de bu açıdan katkısı olacaktır. Çünkü ancak uzman çevirmenlerin fark edebildiği metindeki bilgi kodlamaya yönelik özellikler, çeviri eğitiminde bilimsel yöntemlerle açıklanabilecektir. Böylece, uzman çevirmenlerin yıllar süren deneyimleri sonunda elde ettikleri tutarlı çeviri kararlarına ilişkin becerileri, çeviri eğitimi alan öğrenciler daha mesleklerine başlamadan edinebileceklerdir.

KAYNAKÇA

Baker, M. (1992). *In Other Words. A Course-book on Translation*. London: Routledge.

Bloor, T. ve Bloor, M. (2004). *The Functional Analysis of English: A Hallidayan Approach*. (2. Basım). London: Arnold.

Çakır, H. (2005). *Çeviri Metinlerde Konu Sürekliliği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

- Daneš, F. (1974). Functional Sentence Perspective and the Organization of the Text. F. Danes (Ed.), *Papers in Functional Sentence Perspective* (pp. 106-128). Prague: Academia.
<https://doi.org/10.1515/9783111676524>
- Doherty, M. (2002). *Language Processing in Discourse: A Key to Felicitous Translation*. London: Routledge.
- Eggs, S. (1994). *An Introduction to Systemic Functional Linguistics*. London: Pinter.
- Ercan, G. S. (2018). Dizgeci İşlevsel Dilbilgisi. Ö. Can (Ed.). *Dilbilim Kuramları: İki Düzlem Beş Kuram* (ss. 154-212). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Fries, P. H. (1995). A personal view of Theme. M. Ghadessy (Ed.). *Thematic Development in English Texts*. Ghadessy, M. (ss.1-19). London/New York: Pinter.
- Fries, P. (1995). Themes, Method of Developments and Texts. R. Hasan and P. Fries (Ed.). *On Subject and Theme: A discourse functional perspective* (ss. 317-359). Amsterdam: John Benjamins.
- Gerzymish-Arbogast, H. (1986). Zur Relevanz der Thema-Rhema-Gliederung für den Übersetzungsprozess. M. Snell-Hornby, (Ed.) *Übersetzungswissenschaft eine Neuorientierung: zur Intergrierung von Theorie u. Praxis* (ss. 160-183). Tübingen: Francke.
- Ghadessy, M. ve Gao, Y. (2001). Small corpora and translation: Comparing thematic organization in two languages. M. Ghadessy, A. Henry ve Roseberry, R.L. (Ed.). *Small Corpus Studies and ELT: Theory and Practice* (ss.335-362). Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- Ghadessy, M. (1995). *Thematic Development in English Texts*. London: Pinter.
- Graddol, D., Cheshire, J. ve Swann, J. (1995). *Describing Language*. Buckingham Philadelphia: Open University Press.
- Halliday, M.A.K. (1985). *An Introduction to Functional Grammar*. (1.Basım) London: Edward Arnold.
- Halliday, M.A.K. (1994). *An Introduction to Functional Grammar*. (2.Basım) London: Edward Arnold.
- Hatim, B. (1997). *Communication Across Cultures: Translation Theory and Contrastive Text Linguistics*. Exeter: University of Exeter Press.
- Matthiessen, C. M.I.M. (2001). The environments of translation. E. Steiner, ve C. Yallop (Ed.), *Exploring Translation and Multilingual Text production: Beyond Content* (ss. 41-124). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Matthiessen, C. ve Halliday, M.A.K. (1997). *Systemic Functional Grammar: A first step into the theory*. Sydney: Macquarie University.
- Oktar, L. ve Çakır, H. (2009). Topical Progression in Translated Text. N. Kansu-Yetkiner, ve D. Duman (Ed.) *Researches on Translation Studies, Linguistic and Language* (ss. 253-266). İzmir: İzmir Ekonomi Üniversitesi Yayınları.
- Oktar, L. ve Yağcıoğlu, S. (1995). Çeviri Sürecinde Toplumsal Kurgulama. *Çeviribilim 1. TÖMER Çeviri Dergisi*, 43-54.
- Ventola, E. (1995). Thematic Development and Translation. M. Ghadessy (Ed.) *Thematic Development in English Texts* (ss. 85-104). London: Pinter.
- Zeyrek, D. (1995). Metindilbilimin Çeviri Metni Oluşturma Sürecine Katkıları. *Çeviribilim 1. TÖMER Çeviri Dergisi*, 75-86.